

Un cop més, la passió de Joan Veny per la dialectologia i els mots ha fet que els qui compartim aquest entusiasme puguem gaudir d'una publicació que ens transmet, alhora, l'atractiu que, des d'aquesta perspectiva, tenen les obres dels escriptors més allunyats de l'òrbita del català central.

Javier GIRALT LATORRE
Universitat de Saragossa

VENY, Joan / PONS I GRIERA, Lúdia, dir. (2020): *Atles lingüístic del domini català. Cròniques del treball de camp*. Edició a cura de Lúdia Pons i Griera. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica, 423 p.

Tants anys després d'aquelles paraules d'Antoni M. Badia a Joan Veny a la conclusió de la primera enquesta (de 1964) a Sant Pere de Ribes («Coratge, Veny, que només ens en queden 199»), de quan el pla inicial era enquestar 200 punts i no els definitius 190, arriba aquesta nova publicació de l'atles —ara en format de llibre— que, amb els índexs que seguiran aviat, anuncia la compleció de l'obra. Aquest nou volum de l'*ALDC* ens revela la intrahistòria del treball de camp, de les diverses campanyes d'enquesta, les vicissituds i peripècies de tota mena al llarg d'una quinzena d'anys (1964-1978) de feina: la preparació i l'execució dels viatges, els temptejos de darrera hora en la tria precisa del punt d'enquesta, la cerca d'informants, l'escomesa de la feixuga tasca de l'enquesta dialectal, les penúries, els diferents imprevistos, el tirar de mà esquerra... Tot plegat es presenta en una successió de textos redactats per moltes mans i amb diversitat d'estils, i constitueix una polifonia que ens parla de treballs (també en l'accepció més etimològica de 'penes i fatigs') difícils d'imaginar entre els que ens atensem ara a la consulta esporàdica de l'atles, en paper o en línia.

Aquesta edició de les *Cròniques del treball de camp* de l'*ALDC* ha anat a càrrec de Lúdia Pons. Els catorze redactors de cròniques figuren —set amb un sol cognom i set amb dos— per ordre alfabètic de cognoms al primer full imprès i abans de la informació bibliogràfica dels crèdits: Montserrat Alegre i Urgell, Montserrat Badia i Cardús, Antoni M. Badia i Margarit, Josep Comas, Conxita Lleó i Pujol, Joan Martí i Castell, Joan Mascaró, Lúdia Pons i Griera, Joaquim Rafel i Fontanals, Daniel Recasens, Montserrat Ros, Joan Solà, Joan Veny i Rosa Vila. D'altra banda, la distribució en l'autoria (o coautoria, en general per parells) de cròniques, que resulta de computar les assignacions de les corresponents lletres majúscules identificadores,¹ revela una proporció desigual: des de l'aportació majoritària (67) de JV [Joan Veny] i els seus principals col·laboradors (32 de LP [Lúdia Pons] i 32 també de JR [Joaquim Rafel], 22 de JM [Joan Martí], 12 de MB [Montserrat Badia]) fins a les col·laboracions més ocasionals de JS [Joan Solà] (5), MR [Montserrat Ros] (4), AB [Antoni M. Badia i Margarit] (3) —tot i ser un dels promotors de l'obra, juntament amb Germà Colón—, MA [Joan Mascaró] (2), DR [Daniel Recasens] (2), JC [Josep Comas] (2), CL [Conxita Lleó] (1), MU [Montserrat Alegre i Urgell] i RV [Rosa Vila] (1).²

Dins la «Introducció» (p. 7-25), el «Preàmbul» dels dos directors de l'obra, Joan Veny i Lúdia Pons, comença per agrair en una primera nota «la col·laboració de Núria Jolis en diverses tasques de preparació d'aquestes *Cròniques*» (p. 9); i a la mateixa pàgina 9 recorda com fou Antoni M. Badia qui va aconseguir de fer una crònica de cada jornada de treball. A més, estableix precedents d'aquesta pràctica, com les «eixides» d'Antoni M. Alcover, recollides en els dietaris que edità Maria-Pilar Perea entre 2001 i 2006, i la singular *Excursión caprifilológica por tierras de Aragón* (1934) redactada per Lorenzo Rodri-

1. Vegeu la llista de codis de redactors de les cròniques, amb llurs equivalències, a l'apartat 2 de la «Introducció» (p. 23).

2. No hi apareix equivalència per a les inicials CP, que figura en coautoria amb Daniel Recasens per a la crònica de Llobera de Solsonès (punt d'enquesta 40). Segons comunicació personal de Joan Veny, es tracta de la col·laboradora M. Cinta Portillo.

guez Castellano i Manuel Sanchis Guarner arran de les enquestes de l'*Atlas lingüístico de la Península Ibérica (ALPI)*, amb tot de peripècies, i «sense que falti algun solaç eròtic» (com amb finesa s'observa a la p. 10). Encara dins del «Preàmbul», s'anuncien diversos aspectes vinculats a les cròniques, sota els següents epígrafs: *Desplaçaments, Localitats, Allotjament, Introductors, Enquestadors, Informadors, Compensació pel treball, Nombre d'informants, Gravació magnetofònica, Lloc d'enquesta, Observacions lingüístiques, Despeses, Gentileses*. I tot plegat dona una idea del *modus operandi* de les diverses campanyes d'enquesta.

El «Preàmbul» es completa amb el detall de les «Característiques de l'edició» (p. 17-21), en què es destaca el mèrit d'aquesta feina de redacció, generalment enllestida a darrera hora del dia; i, entre altres aspectes, la cabuda que hi tenen moltes situacions i anècdotes dignes de recordació, com l'esdevinguda a la fonda de Rossell (punt d'enquesta 146) el juliol de 1970,³ que jo mateix he sentit de viva veu d'un dels seus protagonistes, Joaquim Rafel:

La mestressa de la fonda, la senyora Angelina, li va dir a la cuinera que preparés una «tortilleta en una llanguanisseta» per al «senyor Joaquín», perquè tenia la dona embarassada; en Joaquim va sopar cada dia una truita amb botifarra; «la senyora Lídia», la seva dona, només la «tortilleta». (p. 20)

D'altra banda, pel que fa a la concepció general de l'edició, hom justifica com, entre dues possibilitats inicials d'agrupació de les cròniques: (1) la de respectar la distribució original en nou quaderns (2) o bé la d'ordenar-les «per anys i dies de campanya de cada equip, començant per la primera localitat i la primera data de la campanya» (p. 17), es va optar per aquesta segona; una ordenació, doncs, per criteri cronològic. I és així com resulten els quinze apartats corresponents als quinze anys d'enquestes. Dins de cada bloc anual, per ordre correlatiu, es ressegueixen el dia o els dies d'enquesta, amb indicació de les corresponents campanyes de treball. D'altra banda, cal fer notar que les enquestes es van dur a terme majoritàriament al llarg dels mesos de juliol i agost, temps no lectiu que facilitava la disponibilitat dels professors encarregats de les enquestes.

Per cloure la «Introducció», l'esmentada llista de *Codis dels redactors de les cròniques* (p. 23) —recordem-ho, catorze— s'incrementa fins a un total de 36 participants en els equips d'enquesta, els noms dels quals figuren per ordre alfabètic del primer cognom, a doble columna, sota l'epígraf 3 (*Participants en els equips d'enquesta esmentats en les cròniques*, p. 25).⁴

Aquestes cròniques obeeixen a determinats patrons sistemàtics, com ara l'encapçalament amb el número i el nom de cada localitat en negreta majúscula (que en facilita la identificació a primera vista), i el número d'un dels nou llibres originals de procedència. Tot seguit, la indicació de la data en cursiva i (entre parèntesis) del codi en majúscules d'identificació de l'enquestador, a més d'una nota en què s'especifica l'equip d'enquestadors. Es consigna també la realització d'alguna enquesta en diferents etapes. I destaca per la tipografia el detall de les despeses, en lletra de cos més petita però en paràgraf a part: així, arran de l'enquesta inaugural de Sant Pere de Ribes (2 de juliol de 1964), en conceptes com ara hotel i menjades, gasolina, despeses menors, jornal de l'informant. I és que, en general, es compensava els informants amb diners (pessetes; quedava lluny encara l'euro), o bé amb obsequis (freqüentment galetes o conyac), si bé n'hi havia també que es negaven a rebre cap mena de compensació. Altres aspectes i detalls com els enllaços (alcalde, secretaris, capellans) per arribar als informants, la conducció

3. Segons que indica el detall cronològic de l'enquesta de Rossell, Lídia Pons i Joaquim Rafel hi van enquestar del 24 al 29 de juliol.

4. 3. *Participants en els equips d'enquesta esmentats a les cròniques*: Montserrat Alegre, Edelmira Amat, Antoni M. Badia, Montserrat Badia, Emili Boix, Josep Comas, Daniel Ferre, Antoni Lluç Ferrer, Josep Galán, Lluís Gimeno, Conxita Lleó, Manuel Lleó, Joan López Casasnovas, Joan Martí, Jordi Martí, Joan Mascaró, Joan Mas i Vives, Marta Milian, Gabriel Oliver, Rosa M. Piqué, Dolors Pons, Lídia Pons, Miquel Pons, M. Cinta Portillo, Joan-Josep Pujadas, Joaquim Rafel, Daniel Recasens, Montserrat Ros, Carolina Santamaria, Joan Solà, Assumpció Solano, Joan Veny, M. Carme Vila, Rosa Vila, Pere Vives i Lluís de Yzaguirre.

de l'enquesta i la interacció amb l'enquestat, les hores d'inici i final, l'entorn familiar, el lloc triat per a l'execució de l'enquesta, les dificultats habituals en l'enregistrament magnetofònic (avaries, corrent, sorolls d'ambient, etc.)... Tot ens dona una idea de l'enorme minuciositat d'aquest quadern de bitàcola col·lectiu que ens fa reviure les vivències de cada enquesta, de cada campanya, gràcies a l'exercici disciplinat dels diversos cronistes, que completaven —en general amb nocturnitat— el treball diari d'unes hores abans.

Els textos són breus (pàgina, pàgina i mitja, en general) i fan de molt bon llegir. Hi traspuen els diversos sentiments experimentats poc abans pels autors: desànim, contrarietat, ràbia, cansament; però també satisfacció per la feina acomplerta; gratitud, plenitud; de tant en tant, algun moment de lleure (excursions, turisme ocasional).

D'altra banda, s'hi troben estils diversos. En una obra consagrada a la variació geogràfica de la llengua, agrada llegir diatopismes usats a posta pels autors, en sintonia amb la parla estudiada. Molt especialment en el cas de Joan Veny amb els trets de la pròpia varietat mallorquina: *arrib, parlam* i altres formes de la primera del plural en *-am, guinavets, duit; li acopam / li envelam / li estrenyem* 'marxem', *donam osques / donam cebes* 'xerrem'. I també es destaquen formes característiques de la parla investigada per donar un color local a la redacció: del mateix Joan Veny, que s'acomoda al valencià, dins de la crònica sobre Muro del Comtat, en la referència a Almudaina com un «poblet xicotiu» (p. 194); i dins de la de Xàbia, en l'expressió «a poqueta nit» (p. 199). Per la seva banda, Lídia Pons escriu «fer la moca-da» (p. 100) sobre Campdevàrol, amb la nota explicativa de «Feina de la matança del porc». Menció a part mereixen les «armeles» amb què Joan Solà recrea una referència a l'informant Angelino Barberà d'Atzenetea del Maestrat:

Al Sr. Angelino li hem endollat més verbs que no li'n va ensenyar el Sr. No-sé-què, el seu mestre, militar retirat de la guerra de Cuba, que s'enduia la quitxalla poble enfora, en una sinia que hi tenia, i els engegava la lliçó tot recollint «armeles» o altres fruits de l'hort, i pel camí marcaven el pas. (p. 313)

D'altra banda, no són poques les observacions d'especialitat sobre detalls de la parla de l'enquestador; de la pronúncia, per exemple. Així, quan Lídia Pons es deté en la vacil·lació pel que fa a la pronúncia ieista a Llagostera (p. 172); o Montserrat Badia en aquesta mateixa pronúncia oscil·lant a Sant Privat d'en Bas (p. 357), amb l'agudesa pròpia de qui coneix molt bé aquesta localitat —la família Badia Cardús hi tenia casa— i la parla del lloc.

Justament per la importància del detall en la pronúncia, resulta ben comprensible l'atenció prioritària a l'estat de la dentadura dels enquestats. Són nombroses les observacions dels cronistes en aquest sentit: així, en el comentari de Joan Veny sobre un informant de Montuiri: «Llàstima que porti barram postís! Però cal reconèixer que l'informant ideal jau només al cervell dels lingüistes massa idealistes» (p. 53); i poc després, a propòsit d'un altre informant de Sòller: «Està malament del barram de dalt» (p. 55).⁵

Altres aspectes menys grats de l'enquesta queden també reflectits al llibre. Per exemple, les enormes dificultats experimentades per Lídia Pons amb un senyor de Picassent i la dona, que motiven la cloenda de la crònica amb un cert dictat tòpic sobre la gent de la localitat (p. 125). O la sentor de la casa pirinenca de Senet de Barrabés: «Una casa antiga, assats fètida. A en Rafel se li remou l'estómac i li fuig l'apetit. L'olor de femta de vaca arriba pertot», escriu Joan Veny (p. 137). D'altra banda, Joan Martí narra com a Ordino, volent fer una fotografia al poble, trepitjà involuntàriament una mica d'herba a punt de ser dallada; i arran del descuit, «tota una sèrie inacabable d'improperis, renecs i malediccions cauen damunt meu per boca d'un pagès que, més enllà, estava regirant herba» (p. 274). A Sagunt, en la preparació de l'enquesta de València, escriu Montserrat Badia sobre la cerca infructuosa d'allotjament: «Tot està ple, de manera que ens endormisquem [Montserrat Badia i Daniel Recasens] al portal de l'entrada de correus, i esperem que es faci de dia» (p. 345). Sort que, en compensació, també hi ha «coses [que]

5. Cf. el *DCVB* (s. v. *barram*), 1a ac.: «Conjunt de les mandíbules amb les dents» (Mall.).

reposen l'esperit i omplen de forces i de confiança el món», com expressa Joan Martí a Palamós; i és que, a l'hora de gratificar l'informant, aquest els tenia reservada la grata sorpresa d'«una ampolla de vi, patates i... flors».

D'altra banda, determinades circumstàncies del marc històric dels anys seixanta i setanta es veuen també recollides en les cròniques: així, l'arribada dels aeronautes a la lluna el 21 de juliol de 1969 (Joaquim Rafel a Simat de la Vallldigna); «el partit Madrid-València, transmès per televisió, ens ha arrabassat l'informant», testimonia Joan Veny el 28 de juny de 1970 a Llinyola (p. 223). Un parell d'anys més tard, el 2 de juliol de 1972, en plena cerca d'informants a Cornellà de Conflent, adverteixen a Joan Veny que «hi ha el “tour de France” i que no trobarem a ningú» (p. 269). El 13 de setembre de 1973 observa Joan Martí: «Escoltem les notícies. Les de Xile especialment», en referència a l'assassinat de Salvador Allende. També Martí, el 31 de juliol de 1976: «De l'amnistia, encara no es pot dir ben bé res. Sembla, però, força selectiva i no en quedaran afectats massa presoners polítics» (p. 381). I encara Martí, a Sant Jaume Sesoliveres: «la primera sortida en “aire” democràtic que faig. Vull dir amb un context sociopolíticoeconòmic que ja no és franquista» (p. 393).

La imbricació entre el treball de camp i les circumstàncies familiars es fa visible en molts passatges, com aquest del 3 d'agost de 1970 redactat per Joan Martí: «Després d'haver celebrat —ahir diumenge— el bateig del Joan «petit», al qual va assistir la Montserrat Badia [companya d'enquesta] a Tarragona, avui hem anat cap a la primera localitat prevista per a aquesta campanya» (p. 238). A més, tants anys de dedicació a l'atles van deixant petjada vital: el juliol de 1976, novament Joan Martí ens transmet el sentiment d'enyor anticipat de l'experiència difícilment repetible d'haver participat en les enquestes de l'ALDC,⁶ així com el seu saber-se afortunat.⁷ Son sentiments que —n'estic ben cert— es podrien haver fet extensibles en aquell moment a la resta d'enquestadors, i molts especialment als de participació més activa i duradora (Veny, Pons, Rafel, Montserrat Badia).

Tornant la vista ara a la part final del llibre, cal destacar la confecció de dos annexos que completen aquestes cròniques i en faciliten la consulta: l'apartat 3. «Il·lustracions» (p. 403-409), amb portades dels qüestionaris, imatges dels instruments per a les gravacions (magnetòfons, bobina), d'un corró, d'informants, dels nou dietaris de les enquestes; i l'apartat 4. «Índexs» (p. 411-423) de localitats per anys i etapes: alfabètic de localitats,⁸ amb els codis de redactors; i de les vint-i-una localitats sense crònica.

En suma, aquestes *Cròniques* constitueixen un valuós tresor d'informacions, dialectals i dialectològiques (no són el mateix!), sociològiques i antropològiques,⁹ dels fonaments de la gran obra de l'atles; una obra modèlica i de referència en el camp de la catalanística i la romanística. Una empresa concebuda i anunciada fa gairebé setanta anys pels mestres Badia i Colón (1952), que aquest nou volum acosta a la culminació.

José Enrique GARGALLO GIL
Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

6. «Pensem [Joan Martí i Jordi Martí] que aquesta serà la darrera campanya de recollida de materials, el que ens aplega i ens enriqueix [...]» (p. 377, a Avia).

7. «Jo he de confessar que de sempre, de quan vaig començar en les enquestes per a l'ALDC, he estat afortunat [...]» (p. 379, a Arfa).

8. Potser hauria valgut la pena que aquest índex alfabètic de localitats hagués incorporat remissions a les pàgines de referència al llibre. Si més no, aquest recensor ho ha trobat a faltar.

9. «Si —com sol dir Joaquim Rafel—, a més dels enquestadors de l'ALDC, s'hagués previst també la participació d'un sociòleg o d'un antropòleg, potser ara tindriem un estudi que reflectís les característiques de la societat d'aquell moment» (tal com es pot llegir al «Preàmbul», p. 18).